

گوهرهای قرآنی

مسعود کیانی

موسسه گوهرشناسی تحسین ، مرکز رشد واحد های فناور ، دانشگاه خوارزمی تهران ، kianigemology@gmail.com

چکیده - در کتاب آسمانی قرآن علاوه بر احکام توحیدی و اعتقادی دین اسلام، از پدیده های طبیعی و ماوراءطبیعی نیز سخن به میان آمده است و چگونگی خلقت آنها و یا نحوه استفاده از آنها را آموزش می دهد. در این کتاب آسمانی مقدس کلمه ارض (زمین) 461 مرتبه آمده ، و همچنین از بعضی گوهرها و کانی ها هم به سوره خاص نام برده شده است. به طوری کلی در قرآن به منابع معدنی و عناصر فلزی گرانبها، کانی، سنگ و گوهر ها نیز به طور خاص اشاره شده و تعداد 5 گوهرسنگ حدید، مروارید، مرجان، یاقوت و شهاب سنگ به طور خاص نام برده شده، و بعضی از این گوهرسنگ ها به عنوان تذکر بر شگفتی های طبیعی جهت تفکر در خلقت آنها، بعضی به عنوان جواهرات زینتی و سرمایه ای ، بعضی به عنوان تشبیه و بعضی به عنوان سدهای ماورا طبیعی جهت جلوگیری از استراق سمع نام توضیح داده شده است.

کلید واژه- حدید، قرآن، گوهر، مروارید ، یاقوت

مقدمه

رضوی، 1394). این کانی گوهری در متون کهن فارسی به نام شادنه، شادنج، حجرالدم، حجر هندی، آهن چینی، حجرالطور و شایانگ آمده است. در اصطلاح گوهرشناسی امروزه حدید به کانی هماتیت اطلاق می شود که به عنوان یکی از گوهرسنگ های فلزی به صورت اشکال مختلف تراش خورده و راف مورد استفاده قرار می گیرد (والترشومن، 1393) (شکل 1).

«حدید» از واژگان قرآنی و به معنای تیز و برنده و نیز به معنای آهن است و همچنین نام یکی از سوره های مبارک قرآن می باشد (خرمشاهی، 1377). کلمه «حدید» به معنی آهن، شش بار در قرآن کریم آمده است: سوره اسراء آیه 50، سوره کهف آیه 96، سوره حج آیه 21، سوره سباء آیه 10، سوره ق آیه 22 و سوره حدید آیه 25. در تمام آیه ها و سوره های قرآن به جز سوره ق، منظور از «حدید» همان فلز آهن است.

شکل 1: دستبند ساخته شده از حدید (هماتیت)

لولو (مرورید)

مرورید ها (Perl) از داخل صدف های دو کفه ای آب های شور و شیرین به دست می آیند. این گوهر دارای سختی 2.5 در مقیاس موس است و فرم شکستگی صدفی یا پولکی شکل و اساسا بدون کلیواژ می باشد. شکل این گوهر اغلب نزدیک به کره است ولی به شکل های گلابی، دکمه ای و نامنظم هم دیده می شود. مروریدها اغلب سفید رنگ بوده ولی در رنگ های مختلف دیگر نیز دیده می شوند (والترشومن، 1393).

کلمه مرورید در قرآن 7 بار به اشکال مختلف آمده است این آیات شامل: آیه ۲۳ سوره حج، آیه ۱۴ سوره

خالق هستی علاوه بر جنبه های اعتقادی و احکام شریعت در جای جای کتاب عظیم الشان قرآن و در آیات مختلف به نعمت های فراوان و شگفتی های دنیایی پیرامون بشر اشاره میفرماید. همچنین در آیات متعددی از نحوه خلقت زمین و آسمان و هر آنچه بین آنهاست سخن به میان آمده است. علم زمین شناسی از علوم حیطة تجربی بوده که در قرآن مجید آیاتی را به خود اختصاص داده اند به گونه ای که کلمه ارض به معنای آن چیزی که مردم بر آن زندگی می کنند (ابن منظور، متوفی 711 ق) یا به معنای آنچه که پائین و مقابل آسمان است، 461 بار در قرآن آمده است (مصطفوی، 1360). اگرچه ارض در اصطلاح همان معنای لغوی را دارد، اما قرآن آن را در معانی متعددی به کار برده است. در این میان از فلزات و گوهرسنگ ها هم به صورت خاص در قرآن نام برده شده، که به صورت خاص در این مقاله مورد بحث قرار می گیرند. لازم به ذکر است در این مقاله سعی شده از ورود به تفسیر آیات خودداری شود و فقط به این آیات اشاره گردد.

بحث

در قرآن کریم از کلمات فلز و معدن صحبتی به میان نیامده آمده، ولی از کلمه حجر یعنی سنگ یا جمع آن حجاره 12 مرتبه سخن به میان آمده است. به طوری کلی در قرآن به منابع معدنی و عناصر فلزی گرانبها، کانی، سنگ و گوهر ها نیز به طور خاص اشاره شده است که از این میان می توان به حدید (آهن)، مس، نقره، طلا، یاقوت، لولو (مرورید)، مرجان و شهاب سنگ اشاره کرد (قرآن کریم).

حدید (آهن)

حدید یا هماتیت (Hematite) از واژه یونانی "haimatitis" به معنی "خون قرمز" است. این کانی یک کانی اکسید آهن با سختی 5.5 تا 6.5 بوده که از با فرمول شیمیایی (Fe2O3) تشکیل شده است (کریم پور، 1392)؛

شکل 2: جواهر تلفیقی از مرجان سفید، یاقوت و الماس

شهاب و شهاب سنگ

وقتی یک شهاب واره داخل فضای جو زمین می شود به آن شهاب می گویند که در بیشتر اوقات این شهاب ها بر اثر سوختن نورانی می باشند. شهاب سنگ یک قطعه جامد بازمانده از چرم های آسمانی مثل ستاره های دنباله دار، سیارک یا یک سیاره دیگری است که ابتدا در فضای بیرون جو زمین قرار داشته سپس توانسته وارد جو زمین شود و به زمین برخورد کند. شهاب سنگ ها به سه گروه اصلی آهنی، سنگی- آهنی و سنگی تقسیم می شوند و با توجه به تعاریف کلاسیک از گوهرسنگ ها در رده جواهرات کم یاب قرار می گیرند (شکل 3).

واژه «شهاب» پنج مرتبه در قرآن کریم و در سوره های «حجر»، «صافات»، «جن» و «نمل» تکرار شده است. کلمه شهاب به معنی پاره آتش یک بار (آیه 7 سوره مبارک نمل)، در دو آیه به عنوان وسیله ای جهت منع و طرد شیاطین (آیه 18 سوره مبارک حجر و آیه 10 سوره مبارک صافات)، در آیه به عنوان ابزاری برای راندن و دور کردن جنیان (آیات یک الی 9 سوره مبارک جن) و در دو آیه به صورت ضمنی (آیه 12 سوره مبارک فصلت و آیه 5 سوره مبارک ملک) به آن اشاره شده است (علامه طباطبایی، 1363؛ سید عیسی مسترحمی، 1397؛ قاسم پور و همکاران، 1396).

نحل، آیه ۳۳ سوره فاطر، آیه ۲۴ سوره طور، آیه ۲۳ سوره واقعه، آیه ۱۹ سوره انسان و آیه 22 سوره الرحمن می باشند که در بیشتر این آیات به عنوان گوهری سفید، درخشانده، محفوظ، زینتی و مایه رزق و روزی مورد توجه بوده است.

مرجان

مرجان (coral) سنگی با منشأ آلی است که از اعماق دریا بدست می آید. این سنگ دارای شفافیتی مات بوده و از رنگهای سفید، قرمز، صورتی، سیاه و ... آن به عنوان گوهرسنگ در جواهرات استفاده میشود. ترکیب این گوهر همانند مروارید کربنات کلسیم (CaCO_3) می باشد (والترشومن، 1393).

کلمه مرجان در آیات 22 و 58 سوره مبارکه الرحمن آمده است. $\text{يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ}$ (۲۲) از هر دو [دریا] مروارید و مرجان برآید (۲۲). همچنین خداوند در آیه دیگری فرماید $\text{كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ}$ (۵۸) گویی که آنها یاقوت و مرجانند (۵۸). در آیه 22 از مرجان به عنوان گوهری زینتی و مایه رزق و روزی و در آیه 58 به عنوان جسمی سفید و درخشانده اشاره دارد.

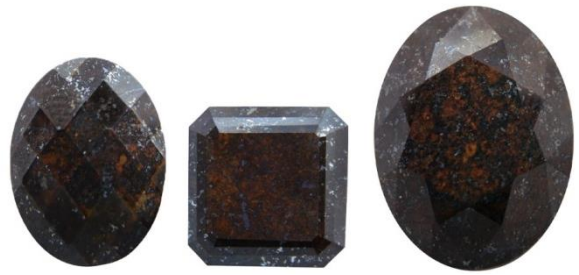
یاقوت

مشخصات کلی گونه کروندوم شامل: وزن مخصوص: 4، سختی: 9، ضریب شکست: 1/77-1/762 و سیستم کریستالی: تریگونال میباشد (هال، 1392). کروندوم ها دارای رنگ های متنوعی بوده و در سنگ های آذرین، دگرگونی و به صورت پلاستی یافت می شوند، که رنگ قرمز آن را یاقوت (روبی) و سایر رنگ ها را سافایر می نامند. بهترین معادن این گوهر قرمز در میانمار، افغانستان، تاجیکستان، موزامبیک، مادگاسکار و ... وجود دارد (والترشومن، 1393).

خالق هستی در آیه 58 سوره مبارکه الرحمن می فرماید: $\text{كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ}$ (گویی که آنها یاقوت و مرجانند). در واقع در این آیه و آیات قبل به حوریان بهشتی اشاره شده است که آنها را موجوداتی زیبا و جذاب که همچون یاقوت و مرجان درخشان هستند. در این آیه سفیدی بدن حوریان به مروارید و قرمزی خون آنها به یاقوت تشبیه شده است (شکل 2).

مرجع‌ها

- [1] ابن منظور، محمدبن مكرم، لسان العرب، دار صادر، بيروت، سال ۱۴۱۴ق، چاپ سوم، ج ۷، ص ۱۱۲
- [2] جهرمی، بهادر؛ بررسی آیات دور کردن شیاطین به وسیله شهاب سنگ پژوهشهای قرآنی - 1395 - دوره : 21 - شماره : 3 - صفحه: 80- 103.
- [3] خرمشاهی، دانشنامه قرآن و قرآن‌پژوهی، ۱۳۷۷ش، ج ۲، ص ۱۲۵۴.
- [4] رضوی، سید محمد حسین؛ (1394)، کانی شناسی سیلیکات‌ها، تهران، انتشارات دانشگاه خوارزمی
- [5] شومن، والتر / یحیوی، رویا؛ (1393)، سنگ های قیمتی و نیمه قیمتی جهان، تهران، انتشارات پازینه.
- [6] طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه موسوی همدانی، (1363) ج ۱۳، ص ۴۲۲.
- [7] قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشی
- [8] قاسم پور، محسن؛ فهیمی تبار، حمیدرضا؛ عطوفی سلمانی، ابوالفضل؛ 1396؛ تأثیر مبنای لایه لایه بودن معنا در قرآن در تفسیر واژه های «شهاب» و «سبع سموات» از منظر علامه طباطبایی؛ تحقیقات علوم قرآن و حدیث، دوره: 14، شماره: 3.
- [9] کریم پور، محمد حسن؛ (1392)، کانیها و سنگهای صنعتی، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی.
- [10] مسترحمی، سید عیسی، ۱۳۹۷ تحلیل رابطه شهاب در قرآن و دانش اختر فیزیک، مطالعات قرآن و علوم سال دوم پاییز و زمستان، شماره 654 - 45.
- [11] مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، نشر کتاب، تهران، سال ۱۳۶۰ش. ج ۱، ث ۶۷
- [12] هال، کالی/ عرب اسدی، محمد حسن؛ (1392) راهنمای مصور و جامع سنگ های قیمتی، تهران، انتشارات پازینه.

شکل 3: نمونه شهاب سنگ های کندریتی تراش خورده ایران در موسسه گوهرشناسی تحسین

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با توجه به آیاتی که شرح داده شد تعداد 5 گوهرسنگ حدید، مروارید، مرجان، یاقوت و شهاب سنگ به طور خاص در قرآن به آنها اشاره شده است. بعضی از این گوهرسنگ ها به عنوان تذکر بر شگفتی های طبیعی جهت تفکر در خلقت آنها، بعضی به عنوان جواهرات زینتی و سرمایه ای، بعضی به عنوان تشبیه و بعضی به عنوان سد های ماورا طبیعی جهت جلوگیری از استراق سمع نام آورده شده اند. باید توجه داشت استفاده از این گوهرسنگ ها حتی در قرآن سفارش شده است، ولی باید در استفاده از آنها مطابق شریعت اسلام و به دوری از اسراف و خودنمایی استفاده نمود. پیشنهاد می گردد در این زمینه پژوهش های جامعی صورت گیرد که باورهای دقیقی از دیدگاه قرآن و شریعت در مورد استفاده از زیورآلات و جواهرات زینتی و سرمایه ای به جامعه ارائه گردد.